

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки та психології

Кафедра логопедії та спеціальних методик
УДК 376-056.264-053.4]:688.721.2

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**«Формування навиків спілкування у дітей з тяжкими порушеннями
мовлення засобами лялькотерапії»**

Магістранта
Факультету корекційної та соціальної
педагогіки і психології
Галузь знань:
01.Освіта/Педагогіка
Спеціальність:016
Спеціальна освіта (логопедія)
Ляшук Тетяни Михайлівни
Науковий керівник:
канд. псих. наук, професор
кафедри логопедії та спеціальних методик
Гаврилова Наталія Степанівна

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	7
1.1. Проблема тяжких порушень мовлення у спеціальній психолого-педагогічній літературі.....	7
1.2. Методи логопедичної корекції мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....	15
1.3. Лялькотерапія як метод психологічної допомоги особистості	24
Висновки до I розділу.....	35
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	37
2.1. Обґрунтування методики дослідження тривожності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення	37
2.2. Завдання та методика констатувального експерименту.....	40
2.3. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	47
2.4. Методичні рекомендації щодо зниження мовленнєвої тривожності у дітей із тяжкими порушеннями мовлення засобами лялькотерапії.....	57
Висновки до II розділу.....	76
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Мовлення – соціальне явище, що існує незалежно від того чи іншого індивідуума. Відсутність мовленнєвого спілкування значно затримує безперервний і багатогранний процес соціалізації, що триває все життя в людини з особливими потребами. [4]

Тяжкі мовленнєві порушення (дитяча афазія, моторна й сенсорна алалія, анартрія) спричинені ураженням головного мозку, супроводжуються специфічними особливостями формування інтелектуальної діяльності дитини. Це виявляється у диспропорційному розвитку деяких вищих психічних функцій та в зниженні темпів психічного розвитку у цілому. Ці відхилення негативно впливають на формування у дитини різних форм діяльності, спричиняють труднощі у засвоєнні математичних знань та рідної мови.

Мовленнєві порушення визначають можливість вільного спілкування дитини з іншими людьми. Усвідомлення власної мовленнєвої недостатності зазвичай викликає негативні емоціональні стани: почуття соціальної неповноцінності, страх мовлення, страх переживання. Усе це ставить під загрозу соціальну значимість особистості і сприяє формуванню своєрідних психологічних і патопсихологічних особливостей, що вимагає проведення спеціальної роботи, спрямованої на соціальну адаптацію і реадaptaцію дитини.

Своєчасне оволодіння мовленням - основа розумового розвитку дитини. Запорука повноцінного її спілкування з навколишніми людьми. Різні відхилення мовленнєвого розвитку негативно позначаються на сприйманні мовлення, висловлюванні власних думок, оволодінні знаннями та формуванні особистості дитини. Мовлення маленької дитини формується в спілкуванні з дорослими. В процесі спілкування виявляється його пізнавальна і наочна діяльність. Оволодіння мовленням зміцнює всю психіку малюка. Дозволяє йому сприймати явища більш усвідомлено і довільно. Великий російський педагог Ушинський К. Д. говорив, що рідне слово є основою всякого розумового розвитку і скарбницею всіх знань. Тому так важливо піклуватися про своєчасний розвиток мовлення

дітей, приділяти увагу її чистоті й правильності. Чим багатше і правильніше мовлення дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширша її можливість в пізнанні дійсності, змістовніші й повно цінніші взаємини з дітьми і дорослими, тим активніше відбувається її психічний розвиток. Будь-яке порушення мовлення може відбитися на діяльності і поведінці дитини. Діти, що погано розмовляють, починають усвідомлювати свій недолік, стають мовчазними, сором'язливими, нерішучими. [13]

Крім таких традиційних для логопедичної практики методів корекції мовлення, в цілому, і спілкування, зокрема, як логопедичні гімнастика, вправи, ритміка, можна виділити і такий нетрадиційний метод як - лялькотерапія.

На думку Якоб Леві Морено: Лялькотерапія - це метод комплексного впливу на дітей для збагачення і закріплення знань. Лялька допомагає відволіктися від дійсності, допомагає дитині не загубитися в цьому світі, зрозуміти красу, доброту, позбутися страху. Лялька зручна для ігор. [72]

Завдання лялькотерапії: вдосконалення дрібної моторики рук і координації рухів; розвиток по засобом способів вираження емоцій, почуттів, станів, рухів, які в звичайному житті з яких – не будь причин дитина не може або не дозволяє собі проявляти; навчання способам адекватного тілесного вираження різних емоцій, почуттів, станів. [30]

І. Г. Вигодська, Е.Л. Пеллінгер, Л. П. Успенська в 1984 році запропонували використовувати ляльки рукавички в роботі з дітьми для усунення заїкання. В основі цього підходу лежать дані нейропсихологічних досліджень, згідно з якими активна мова дитини багато в чому залежить від розвитку тонкої моторики, тому різноманітні рухи пальців руки при роботі з лялькою сприяють впорядкуванню та узгодженості мови дитини яка заїкається. Робота з лялькою, кажучи за неї, дитина по - іншому ставиться до власної мови. Іграшка повністю підпорядкована волі дитини і в той же час змушує його певним чином говорити і діяти. Таким чином, лялька відволікає увагу дитини від труднощів в процесі мовлення. Незважаючи на активний розвиток цього напрямку, в даний час недостатньо розроблений аспект застосування методу лялькотерапії в корекції

тяжких порушень мовлення, що зумовило вибір теми експериментального дослідження: **«Корекція тяжких порушень мовлення у молодших дошкільників засобами лялькотерапії»**.

Мета дослідження – з'ясувати особливості тривожності дітей молодшого дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення, вивчити ефективність методу лялькотерапії у їх корекції.

Об'єкт дослідження – система формування навиків спілкування у дітей дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – лялькотерапія як засіб формування навиків спілкування у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Завдання

1. Здійснити аналіз науково теоретичних джерел з проблеми дослідження
2. З'ясувати особливості тривожності у дітей дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення та з типовим мовленнєвим розвитком.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення навиків спілкування засобом лялькотерапії.

Методи дослідження:

- Теоретичний аналіз;
- Спостереження;
- Вивчення медико - педагогічної документації.

Теоретична значимість: полягає в узагальненні та розширенні уявлень про лялькотерапію як нетрадиційного методу формування навиків спілкування у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Практична значимість: отримані результати про тривожність при тяжких порушеннях мовлення та методичні рекомендації з використання лялькотерапії в роботі з цими дітьми будуть корисні для логопедів і вихователів закладів дошкільної освіти, а також батьків.

Місце проведення дослідження: Новоград-Волинський ДНЗ №2 «Калинка» художньо-естетичного напрямку.

Магістерська робота складається з 2 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Отож, на підставі аналізу науково-теоретичних джерел було визначено, що найскладніші порушення мовлення спостерігаються у дітей з алалією, при порушеннях розумового розвитку та при розладах спектру аутизму. При цьому у переважної більшості цих категорій дітей у дошкільному віці мовлення лише починає розвиватися. Недостатність розвитку вербальних засобів спілкування обумовлює наявність у дітей труднощів при взаємодії з оточуючими людьми: негативізм, імпульсивність, відсутність контакту. Поруч із цим причини труднощів у спілкуванні цих дітей з оточуючими ще потребують подальшого дослідження.

Для вивчення причин труднощів у спілкуванні дітей з ТПМ нами було застосовано ряд психологічних методик: анкету визначення рівня тривожності дошкільника *Г. Лаврентьєва, Т. Титаренко*; «Страхи в будиночках» - тест *О. Захарова*, модифікація *М. Панфілової*; методику "Паровозик" *С. Велієва*; графічну методику "Кактус" *М. Панфілова* та тест для батьків «Рівень тривожності та психічного напруження дитини» за *О. Захаровим*.

Аналіз результатів дослідження дошкільнят дозволив виявити, що при ТПМ переважає високий (70%) та середній (30%) рівень тривожності, тоді, коли при типовому розвитку він був переважно низьким (90%). Визначено, що 80% дошкільнят з ТПМ притаманний негативний психічний стан, тоді, коли він є лише у 10% дітей з типовим розвитком мовлення.

Також було визначено у 85% дітей з ТПМ наявність тривожності, у 45% - страху, у 40% - імпульсивності, у 5% - агресивності, у 40% - заниженої самооцінки. Тоді коли у дітей з типовим мовленнєвим розвитком визначено тривожність спостерігалася у 35 % дітей, страх - у 25%, імпульсивність – у 25%, занижена самооцінка – 20%, а агресивності не було у жодної дитини.

Такі особливості розвитку емоційно-вольової сфери у дітей з ТПМ показують, що причиною труднощів спілкування у них можуть бути саме її

порушення, а недостатня сформованість мовлення ще більше ускладнюють цю проблему.

Для формування навиків спілкування у дошкільників з ТПМ ми пропонуємо використати метод лялькотерапії.

Лялькотерапія є тією дорогою, яка веде кожную людину до себе самої. Самовираження за допомогою лялькотерапії дозволяє відкрити нові грані, нові якості особистості дитини. Використовуючи різні види завдань з ляльками, на корекційних заняттях можливо створити сприятливі умови для гармонізації внутрішнього світу дитини, розвивати її творче мислення, корегувати психоемоційний стан. Крім цього, лялькотерапія або корекція творчим самовираженням глибоко впливає на розвиток особистості, сприяє духовному розвитку дитини, разом з цим вона є безцінним стимулом для розвитку мовленнєвих вмінь та навичок дитини, створюючи невимушені умови для мовної активності на корекційних заняттях, забезпечує формування навиків спілкування.

Лялькотерапія є не тільки цікавим, але й надзвичайно продуктивним методом виховання у дитини духовних пріоритетів. Цей метод сприяє можливості усвідомлювати власні почуття. Спостерігається поступова ліквідація соціальної депривації у дітей. Лялькотерапія допомагає подолати комунікативні бар'єри, дає можливість невербального контакту, створює сприятливі умови для розвитку здібностей до саморегуляції.

На логопедичних заняттях ефективно використовувати елементи лялькотерапії з метою формування у дітей з ТПМ навиків спілкування з оточуючими. На початковому етапі навчання, коли у них ще немає багато вербальних засобів спілкування, орієнтуючись на зміст тексту, дошкільники можуть маніпулювати іграшками, що сприятиме розвитку у них розуміння мовлення. Також такий вид роботи сприятиме розвитку перших мовленнєвих проявів: звуконаслідуванню, повторенню та називанню. А також такий вид роботи в невимушених обставинах сприяє дітям з ТПМ взаємодіяти між собою та з логопедом знімаючи страх і формуючи довіру до оточуючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)/науковий керівник Богуш А.М.//Вихователь – методист дошкільного закладу: журнал для вихователів-методистів. - Київ, 2012.- 30с.
2. Бачина О.В. Интегрированный подход в коррекционно-развивающей деятельности учителя-логопеда ДООУ /О.В.Бачина//Логопед. - 2009. - № 1. - С. 12-17.
3. Башина В. М. Аутизм в детстве. - М.: Медицина, 1999.
4. Вікова та педагогічна психологія: [Текст] «Педагогіка і методика нач.обучения» /М.В.Матюхіна,Т.С.Михальчик,Н.Ф.Прокіна.;Под.ред.М.В.Гамазо.-М.: Просвещение, 1984.-256с.
5. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипниченко, Л. В. Долонська, З. В. Огороднійчук. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
6. Гладковська Л.М. Нетрадиційні методи терапії в логопедичній роботі [Текст]/Л.М.Гладковская// Логопед.2008. № 1, - С.41-49.
7. Групова психотерапія / За ред. Б.Л. Карвасарського, С.М. Ледера. – М., 1990. – 2001с. 6.
8. Дель С.В. Клініко - психолого - педагогічне вивчення та корекція заїкання у молодших школярів [Текст]/С.В.Дель// Логопедія.2004. № 3,-С.27.
9. Довгаль Н.В. Застосування лялькотерапії в логопедичній практиці [Текст]/Н.В.Довгаль// Логопед. 2009. № 3,-С.34.
- 10.Забрамная С. Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей. – М. :Просвещение: Владос, 1995. – 112 с.
- 11.Калачева И.О. Использование семейной психотерапии в процессе реабилитации детей раннего возраста, страдающих заиканием: Заикание: Проблемы теории и практик. – М., 1992. – С. 100-107.
12. Конопляста С. Ю. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
13. Корнев С.І. Проблеми корекційної педагогіки у творчій спадщині І.О. Сікорського Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2009. — 16 с.

14. Кондратенко В., Ломоносов В. Заїкання: феноменологія та основні напрями реабілітації: Посібник для вищих навчальних закладів. – К., 2006. – 70с.
15. Крет Я.В., Байкіна Н.Г. Рання діагностика та корекція психомоторики дітей з аутизмом.// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка: Випуск X/За ред. О.В.Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: Аксіана, 2008.-с.77-82.
16. Логвінова І.П. Формування комунікативної потруби дітей з аутизмом у невербальній взаємодії.// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка /-Вип.Х//, 2009-с.-59-61.
17. Лубяко Л. Форми роботи - нестандартні [Текст]/Л.Лубяко// Дошкільне виховання.2009. № 3,-С.123 .
18. Ленів З.П. Науковий часопис. Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. – ст. 96-98.
19. Логопедія. Методична спадщина: Посібник для логопедів та студ. дефектол. Факультетів пед. Вузів/За ред. Л.С. Волкової: У 5 кн. - М.: Гуманит. вид. центр мовлення: Заїкання. Бродігалія. Тахілалія.-432с.
20. Логопедія : [підруч.] / за ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.
21. Морозова Е. Лялька як образ людини [Текст]/Е.Морозова// Дошкільне виховання.2009. № 1,-С.119.
22. Миронова С.А. Устранение заикания у дошкольников в процессе обучения: Преодоление заикания у дошкольников / Под ред. Левиной. – М., 1975. – С. 23-135.
23. Міназова Г. В умілих руках «ожила» лялька - це маленьке диво [Текст]/Г. Міназова// Дошкільне виховання.2007. № 12,-С.120.
24. Макаренко, Л. В. Театр – мистецтво життя / Л. В.Макаренко// Джміль, 1999. № 4.- С. 14-15.
25. Макаренко Лілія. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.Макаренко. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с.

26. Мастюкова Е.М. «Лечебная педагогика» (ранний и дошкольный возраст). Москва, «Владос», 1997.
27. Морозова Т.И. Характеристика и основные принципы коррекции речевых нарушений при раннем детском аутизме // Дефектология. - 1990. - №5.
28. Никольская О.С. Аффективная сфера человека. Взгляд сквозь призму детского аутизма. – М., 2000.
- 29.
30. Парамонова Л.Г. Логопедія для все.-М.: ТОВ «Видавництво АСТ», [Текст]/Л.Г.Парамонова СП.: «Дельта», 1997.-464с.
31. Панфілова М.А. Страхі в будиночках. Діагностика страхів у дітей і підлітків // Шкільний психолог. - 1999.- №8.- С.10-12.
32. Поваляева М.А. Корекційна педагогіка. Взаємодія фахівців. Колективна монографія [Текст]/М.А. Поваляева /Под общ.ред. М.А. Поваляєвої. Серія «Підручники, навчальні посібники». Ростов - на - Дону: «Фенікс», 2002. - 352с.
33. Понятийно - терминологический словарь логопеда / Под ред. В.И. Селиверстова. – М., 1997.
34. Никифорова Л.А. Смак і запах радості: цикл занять з розвитку емоційної сфери.- К .: Книголюб, 2005.- 48с.
35. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок: пути помощи. - М.: Теревинф, 2000.
36. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению: / Под ред. Т.В. Волосовец. – М.: Академия, 2002. – 200с.
37. Оганесян Е.В. Логопедическая ритмика. – М., 1998. – 98с.
38. Панфилова М. А. Игротерапия общения: Тесты и коррекционные игры. Практическое пособие для психологов, педагогов и родителей. – М.: «Издательство ГНОМид», 2001. – 160 с.
39. Потапенко О. М., Ластовка І. Р. Корекція заїкання у методичних підходах зарубіжних науковців. Науковий часопис. Корекційна педагогіка ст. 66.
40. Пятница Т.В. "Логопедия в схемах, таблицах,цифрах"(Ростов на Дону, издательство "Феникс", 2009.

41. Рац Е.Ф. Роль игровой психотерапии у дошкольников: Психотерапия в дефектологии / Сост. Н.П. Вайзман. – М., 1992. – 107с.
42. Ремшмидт Х. Аутизм. Клинические проявления, причины и лечение. - М: Медицина, 2003.
43. Рібцун Ю. В. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки : навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. – К. : Літера, 2009. – 160 с.
44. Розвиток мовлення та його порушення у дітей від народження до 3 років / [Зінченко С. М., Кос Л. Т., Мартинюк В. Ю., Майструк О. А.]. – Київ, 2002. – 54с.
45. Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник / Є. Ф. Соботович. – К.: ІУДО, 1995. – 204 с.
46. Татаринцева А. Ю. Детские страхи: куклотерапия в помощь детям / Татаринцева А. Ю., Григорчук М. Ю. – СПб. : Речь, 2007. – 218 с.
47. Татаринцева А.Ю. Лялькотерапія в роботі психолога, педагога і логопеда. [Текст]/А.Ю.Татаринцева -СП.: Мова, 2007.-102с.
- 48..
49. Трошин О. В. Логопсихология / Трошин О. В., Жулина Е. В. – М. : ООО "ТЦ Сфера", 2005. – 247 с.
50. Тревога и тревожность: хрестоматія: учебное пособие / сост. В.М. Астапов. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 256 с.
51. Театральна діяльність як умова розвитку творчої особистості / Технології соціально-педагогічної роботи: Навч. посібник / Заг. ред.. А.Й. Капської. – К., 2000. – 122 с.
52. Ушакова О. С. Программа развития речи детей дошкольного возраста в детском саду. / О. С. Ушакова. – Просвещение, 1994. – 210 с.
53. Фаустова І.В. Використання методу лялькотерапії в логопедичній роботі з дошкільниками [Текст]/І.В.Фаустова// Логопед в дитячому саду.2008. № 9/10,- С.71.
54. Филичева Т.Б. Основы логопедии [Текст]/Т. Б. Філічева, Г.В.Чіркїна.-М.: Просвещение 1989 - 223с.

55. Ферс Г.М. Таємний світ малюнка: Зцілення через мистецтво. - СПб.: Європейський дім, 2000. - 288с.
56. Федій О. А. Лялькотерапія в професійній діяльності педагога. // «ПостМетодика». - №1(85). – 2009. – с.45-50.
57. Хватцев, Е.Х. Попередження й усунення недоліків мови [Текст]: Посібник для логопедів, Е.Х.Хватцев. -СП.: КАРО, 2004.-272с.
58. Цейтлін С.Н. Мовні помилки і їх попередження: Учеб.пособие-СПб.: ІД і «МіМ», 1997.-192с.
59. Шапіро А.З. Психолого - гуманістичні проблеми позитивно-негативних внутрішньо сімейних стосунків // Питання психології 1994.- №4.- С.45-46.
60. Шеремет М.К, Кондукова С.В. Особливості мовного розвитку з РДА//Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка/За ред. О.В.Гаврилова: Випуск XV/ – Кам'янець-Подільський: Аксіана, 2010.- с.102-106.
61. Шевцова, Е.Е. Воробйова Є.В. Психолого-педагогічна корекція в комплексній системі лікування заїкання [Текст]/Е.Е.Шевцова// Логопед.2005. № 3,- С.49.
62. Шипицына Л.М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи / Л.М. Шипицына, Л.С. Волкова // Дефектология. – 1993. – № 4. – С. 83-88.
63. Шишова Т. Страхі - це серйозно - М.: Видавництво. хата. «Шукач», 1997.- 94с.
64. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей. Монографія. - К.:2009.
65. Яковлева Н.Г. Психологічна допомога дошкільнику. - СП.: Валерії СПД, М.: ТЦ Сфера, 2002.- 112с.
66. Вольперта имаготерапія [Електронний ресурс]//офіційний веб-портал АКАДЕМИК.-Режим доступу: <http://enc-dic.com/psyterm/Volperta-imagoterapija-4362.html> .
67. Имаготерапія [Електронний ресурс]//офіційний веб-портал Мельников + Дефектология для вас.- Режим доступу: http://defectus.ru/publ/kabinet_logopeda/metodicheskaja_kopilka/netradicionnye

68.<http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-1E3683DAE115A/list-B65BB05F26>

69.<http://teduaty.ru/vidpovidi-na-zapitannja/9291-osoblivosti-ljalkoterapii-gra>

vigotovlennja

70.<http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream>

71.<https://vseosvita.ua/library/lalkoterapia>

72.bilatserkva-dnz32.edukit.kiev.ua

73.<https://www.slideshare.net>

74.<https://ru.calameo.com/books>

75.<https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=465194>

76.<http://pan-ta-pani.com/21324-lyalkoterapiya.html>

77.<http://cito-web.yspu.org>

78.<http://psyholoqdcpp.in.ua>

79.<http://dytpsyholoq.com>

80.<http://Psyholoqdcpp.in.ua>